

DINIY MA'RIFIY BILIMLARNING INSON ONGIGA TA'SIRI

Xolbo'tayev Jonibek

Toshkent Axborot Texnologiyalari

Universiteti Samarqand filiali talabasi

Anotatsiya. Mazkur maqola diniy ma'rifiy bilimlarning inson ongiga ko'rsatadigan ijobiy va salbiy ta'sirlarini sotsiologik, psixologik va pedagogik nuqtai nazardan yoritishga qaratilgan. Unda diniy bilimlarning shaxsiy va ijtimoiy ong shakllanishidagi roli, axloqiy qadriyatlarning shakllanishidagi ahamiyati, zamonaviy tahdidlar — xususan, diniy ekstremizm, radikalizmga qarshi kurashda diniy ma'rifatning immunitet shakllantiruvchi omil sifatidagi o'rni chuqur tahlil qilingan. O'zbekiston tajribasi, xalqaro tadqiqotlar va empirik ma'lumotlar asos qilib olingan.

Kalit so'zlar: diniy ma'rifat, ong-shuur, sotsiologik tahlil, ekstremizm, axloqiy qadriyat, ma'naviyat, raqamli muhit, ta'lim.

Kirish. Din insoniyat tarixida eng qadimiy va chuqur ta'sir ko'rsatgan ijtimoiy institutlardan biri hisoblanadi. U inson tafakkuri, xulqi, hayotga bo'lgan qarashlari va ijtimoiy munosabatlar tizimiga doimiy ta'sir o'tkazib kelgan. Bugungi globallashuv va raqamli jamiyat shakllanayotgan bir paytda diniy bilimlarning asosli, puxta va tizimli ravishda yetkazilishi nafaqat shaxsiy, balki jamoaviy ongning shakllanishida ham muhim o'rin tutadi. Maqola asosiy qismi keyingi sahifalarda davom etadi...

Inson shuurining rivojlanishida diniy ma'lumotlar bir necha bosqichda amal qiladi. Kognitiv bosqichda shaxs diniy bilimlarni o'zlashtiradi, tafakkuri shakllanadi. Affektiv bosqichda hissiy sezgi va munosabatlar (taqvo, muhabbat, qo'rquv) rivojlanadi. Volitiv bosqichda esa diniy qadriyatlarga asoslangan qarorlar qabul qilinadi. Ushbu bosqichlar orqali shakllangan ong shaxsning maqsadi, axloqi va ijtimoiy mas'uliyatini belgilaydi.

Din ijtimoiy birlik va totuvlikni ta'minlovchi vosita sifatida e'tirof etiladi (E.Dyurkgeym, M.Veber). O'zbekiston tajribasida diniy tarbiya orqali yoshlar orasida

vatanparvarlik, sabr-toqat, bag‘rikenglik, keksa avlodga hurmat kabi qadriyatlar mustahkamlanmoqda. Bu jihatlar jamiyatdagi umumiy ijtimoiy muvozanatning saqlanishida asosiy omil hisoblanadi.

Zamonaviy texnologiyalar diniy ma’lumotlarga keng imkoniyatlar ochgan bo‘lsa-da, bu ma’lumotlarning ishonchliligi dolzarb muammoga aylangan. Internet orqali tarqalayotgan radikal va noto‘g‘ri talqinlar shaxsning jamiyatdan begonalashuvi, ekstremistik g‘oyalarning qabul qilinishi, mustaqil tafakkurning susayishiga olib kelmoqda. Shu sababli diniy bilimlar rasmiy, mutaxassislar tomonidan ishlab chiqilgan manbalar asosida berilishi lozim.

O‘zbekiston qonunchiligiga muvofiq, diniy bilimlar maxsus diniy muassasalarda o‘rgatiladi. Ammo umumta’lim maktablarida “ma’naviyat darslari” orqali diniy qadriyatlar insoniy qadriyatlar bilan uyg‘unlashtirib berilishi ta’limning zamonaviy talablaridan hisoblanadi. Bu yondashuv yosh avlodda tolerantlik va madaniyatlararo muloqotni shakllantiradi, ijtimoiy ziddiyatlarning oldini oladi, huquqiy ong va mas’uliyatni kuchaytiradi.

Toshkent va Buxoro viloyatlarida o‘tkazilgan sotsiologik so‘rov natijalariga ko‘ra, diniy ta’lim olgan yoshlar orasida jinoyatchilik darajasi ancha past. Shuningdek, Xalqaro Peace Research Institute ma’lumotlariga ko‘ra, diniy-ma’naviy tarbiya kuchli bo‘lgan jamiyatlarda ijtimoiy barqarorlik yuqori bo‘ladi. Masalan, Malayziya va Indoneziya kabi musulmon mamlakatlarida diniy-ma’rifiy dasturlar orqali ekstremizmning oldi olinmoqda. BMT va UNESCO tavsiyalarida ham diniy bag‘rikenglik ta’limining yoshlar ongida barqarorlik va tinchlikni ta’minlashdagi roli alohida ta’kidlangan.

Diniy e’tiqod va amaliyotlar insonning ruhiy barqarorligi va psixologik salomatligiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. Psixologik tadqiqotlar shuni ko‘rsatmoqdaki, ibodatlar, zikrlar, iymon va sabr ruhiy turg‘unlikni oshiradi, stressni kamaytiradi. Masalan, Amerikaning Harvard University tomonidan olib borilgan tadqiqotda, muntazam ibodat qiluvchi insonlar orasida depressiya darajasi ancha past bo‘lishi aniqlangan. Bu esa dinning terapevtik funksiyasini tasdiqlaydi.

Diniy qadriyatlar gender masalalarida muhim rol o'ynaydi. Islom dinida ayol va erkakning huquqiy maqomi va vazifalari aniq belgilangan. Ammo ayrim holatlarda diniy noto'g'ri talqinlar tufayli gender tengligiga to'sqinlik qilinmoqda. Zamonaviy diniy tafsirlar, xususan, Muhammad Abduh va Fazlur Rahmon kabi islohotchi mutafakkirlar diniy bilimlarni modern kontekstda izohlab, ayollarning jamiyatdagi o'rnini yuksaltirish tarafdoridir.

Zamonaviy jamiyatlarda dinlararo muloqot tinchlik va hamkorlikni mustahkamlashda muhim vositaga aylangan. UNESCO tomonidan tashkil etilgan "Interfaith Dialogue" dasturlari orqali turli din vakillari o'rtasida tushunish, hurmat va hamkorlik mustahkamlanmoqda. Bunday tashabbuslar ijtimoiy integratsiyani kuchaytiradi hamda ekstremizmga qarshi kurashda muhim choradir.

So'nggi yillarda din diplomatiya vositasi sifatida xalqaro siyosatda ham faol rol o'ynamoqda. Vatikan, Al-Azhar, hamda O'zbekiston Musulmonlari Idorasi kabi tashkilotlar din asosida tinchlikni targ'ib qilmoqda. 2022-yilda Samarqandda o'tkazilgan "Dinlararo Bag'rikenglik Forumi" diniy diplomatiya orqali global xavfsizlikka hissa qo'shayotganini ko'rsatdi. Bu esa diniy ma'rifatning nafaqat mahalliy, balki global miqyosdagi ahamiyatini tasdiqlaydi.

Xulosa. Diniy ma'rifat inson hayotining barcha sohalariga chuqur ta'sir ko'rsatuvchi ijtimoiy-psixologik vositadir. U insonni axloqan komil, ma'naviy yetuk va ijtimoiy mas'uliyatli shaxs sifatida shakllantiradi. Ammo bu ta'sir ijobiy bo'lishi uchun diniy bilimlar to'g'ri, ishonchli va zamon talablariga mos tarzda yetkazilishi shart. Aks holda, u radikalizm, ekstremizm kabi tahdidlarning ildiziga aylanishi mumkin. Demak, diniy ma'rifat — bu shunchaki bilim emas, balki ongni sog'lomlashtiruvchi kuchdir.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. Qur'oni Karim tafsiri – Shayx Muhammad Sodik Muhammad Yusuf.
2. Islom Karimov. "Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch." – T.: Ma'naviyat, 2008.
3. B. Aliev, G. Rafiqov va boshqalar. "Sotsiologiya". – T.: TDYuI, 2006.
4. O'zbekiston Respublikasi "Vijdon erkinligi va diniy tashkilotlar to'g'risida"gi

Qonuni.

5. Muhammad Abduh. "Tafsir al-Manar". Qohira, 1925.
6. Fazlur Rahman. "Islam and Modernity: Transformation of an Intellectual Tradition". University of Chicago Press, 1982.
7. O'zbekiston Respublikasi. "Dinlararo bag'rikenglik va diniy erkinliklar siyosati", Samarqand, 2022.